

ІСТОРІЯ КНИЖКОВИХ КОЛЕКЦІЙ ТА ЗІБРАНЬ

УДК 272(438.41)-523.6:026+02(438.41)1832"(091)

*Ірина Олегівна Ціборовська-Римарович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу стародруків та рідкісних видань
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
e-mail: ciborirena@ukr.net*

ДОЛЯ КНИГОЗБІРЕНЬ КАТОЛИЦЬКИХ МОНАСТИРІВ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У СВІТЛІ ЇХНЬОЇ КАСАЦІЇ 1832 р. РОСІЙСЬКОЮ ІМПЕРСЬКОЮ ВЛАДОЮ

Висвітлено на основі архівних джерел, які зберігаються у ф. 442, Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора, в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві, організацію та механізм передавання бібліотечних фондів скасованих римо-католицьких монастирів Волинської губернії іменним царським указом від 19 липня 1832 р. іншим установам та інституціям, простежено їхню подальшу історичну долю та зафіксовано зберігання стародруків із бібліотек скасованих монастирів у сучасних фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: монастирські книгозбірні, Волинська губернія, касація римо-католицьких монастирів 1832 р. в Російській імперії, історичне бібліотекознавство.

Мета публікації – на основі джерел, що знаходяться в нашому розпорядженні, висвітлити організацію та механізм передавання монастирських книгозбірень іншим установам та інституціям після закриття католицьких чернечих осередків у Волинській губернії та надати фактографічний матеріал про сучасне місце зберігання їхніх стародруків.

Багато історичних досліджень і публікацій присвячено Польському повстанню 1830–1831 рр. та наслідкам, до яких призвела його поразка, в тому числі й касації римо-католицьких монастирів. Але про подальшу долю монастирських книгозбірень скасованих католицьких монастирів

Волині, про те, як практично вирішувалася доля їхніх бібліотек губернськими адміністраціями на основі розпоряджень і наказів уряду та де нині знаходяться стародруки цих книгозбірень, наукових розвідок в історичному бібліотекознавстві бракує. При висвітленні історії касації католицьких монастирів у 1832 р. акценти робляться на долі нерухомого майна монастирів, становищі й долі монастирських селян, монастирських фундушів, участі католицького духовенства в польському повстанні [1; 2, 298–318; 3; 6; 12]. Це можна пояснити кількома причинами: вузькістю теми, якою є історія монастирських книгозбірень; складністю виявлення фактографічного матеріалу, оскільки архівні документи про долю монастирських книгозбірень зберігаються в різних архівах і навіть в архівах різних країн; книжки з колишніх монастирських бібліотек, як правило, в наш час не зберігаються компактно, утворюючи окрему бібліотечну колекцію конкретного монастиря, а розпорочені по фондах інших колекційних зібрань. У цьому випадку визначити приналежність стародруку до тієї чи іншої книгозбірні можна лише за провенієнціями примірників, переглядаючи фонди *de visu*. До нашого часу збереглося небагато документів, які висвітлюють склад і зміст бібліотечних фондів римо-католицьких монастирів Волинської губернії та містять дані про їхнє переміщення тощо.

Після придушення польського повстання 1830–1831 рр. 19 липня 1832 р. вийшов іменний царський указ за № 5506 «Про скасування деяких римо-католицьких монастирів», де йшлося про закриття римо-католицьких монастирів у західних губерніях Російської імперії [5, 507–510]. Закривалися монастирі, які з точки зору влади мали недостатню кількість ченців, недостатні кошти для існування і не відповідали своєму призначенню. У Волинській губернії в 1832 р. було скасовано 35 католицьких монастирів, які знаходилися на теренах Луцько-Житомирської дієцезії й належали до дев'яти чернечих орденів, а саме: бернардинів, францисканців, кармелітів взутих, кармелітів босих, августинців, капуцинів, домініканців, тринітаріїв та маріанів. У ході виконання царського указу державна влада мусила практично вирішувати долю монастирського рухомого і нерухомого майна, а до рухомого майна належали й монастирські книгозбірні.

Головними джерелами для висвітлення обраної теми є офіційні документи, в яких віддзеркалено механізм відбирання і передавання книжок з однієї установи до іншої, власне стародруки з провенієнціями, які засвідчують приналежність книжок тому чи іншому монастиреві та подальші шляхи їхніх мандрівок, акти візитацій монастирів, де фіксувалася кількість бібліотечного фонду, каталоги, інвентарі, реєстри монастирських книжок, що дають уявлення про обсяг бібліотечних фондів на конкретний час функціонування монастирів.

Дані про загальні обсяги бібліотечних фондів деяких зі скасованих на Волині монастирів подає польський бібліотекознавець М. Підлипчак-Маєрович, посилаючись на публікації Я. М. Гіжицького (Giżycki J. M. Wspomnienia o trynitarzach na Wołyniu, Podoliu i Ukrainie. – Kraków, 1909; Giżycki J. M. Notatka o niektórych siedzibach trynitarских. – Kraków, 1912) [10, 175].

Публікація польської дослідниці Мирослави Собчинської-Щепанської залучає до наукового обігу інформацію про архівні джерела з історії скасованих тринітарських монастирів на теренах Російської імперії, які нині зберігаються у фондах Російського державного історичного архіву (Санкт-Петербург; далі – РДІА) [11]. Серед них – акти генеральних візитацій за 1802 р., які містять відомості про бібліотеки волинських тринітарських монастирів, а саме: в Берестечку, Луцьку, Теофіполі та Шумбарі (РДІА, ф. 822-12-3, арк. 574–580), окрім того – про книгозбірні Кодненського августинського монастиря, Острозького капуцинського монастиря, Топориського та Ушомирського кармелітанських монастирів, Межирицького піарського монастиря, Яновецького бернардинського монастиря.

Огляд джерел державних архівів Києва та Житомира, які стосуються різних аспектів касації римо-католицьких монастирів Волинської губернії, в тому числі дотичні до монастирських бібліотек, подано в публікації польського дослідника Віталія Росовського [13].

Огляду інвентарів бібліотек домініканських монастирів, скасованих на теренах Російської імперії, присвячено публікацію польського дослідника Марєка Мілавського. У своїй статті автор торкається і питання вирішення долі монастирських бібліотек після касації домініканських монастирів, але переважно на прикладі монастирів, що діяли на теренах сучасних Литви і Білорусі [8].

У ґрунтовній джерелознавчій праці польського бібліотекознавця Уршули Пашкевич «Cathalogus cathalogorum» [9], яка містить відомості про інвентарі та каталоги бібліотек, що функціонували на східних теренах першої Речі Посполитої, відсутні відомості про інвентарі чи каталоги книгозбірень скасованих у 1832 р. на Волині монастирів, зокрема Берестецького, Теофіпольського і Шумбарського тринітарських монастирів. До слова, у фондах НБУВ стародруків із провенієнціями, які б засвідчили приналежність книжок до книгозбірні Шумбарського монастиря, не виявлено.

Після закриття багатьох монастирів їхні стародруки влилися до бібліотеки Луцько-Житомирської дієцезіальної семінарії (далі – ЛЖС). У джерелознавчій праці Едварда Хвалевіка «Zbiory polskie», у статті про бібліотеку Луцько-Житомирської дієцезіальної семінарії в Житомирі автор тільки зазначає, що до її фондів надійшли книгозбірні скасованих като-

лицьких монастирів [7, II, 547]. Про цей факт свідчать і печатки семінарської бібліотеки на сторінках багатьох стародруків монастирських книгозбірень. Печатка семінарської бібліотеки має овальну форму і напис: «*Sigillum Bibliothecae Seminarii Luceog-Zytomiriensis*». Архівні документи, які були в нашому розпорядженні, не містять відомостей про послідовність надходження книжок до ЛЖС. Поки що не можна дати однозначної відповіді на питання про те, надійшли книжки прямо до Житомира чи у складі книгозбірень інших католицьких інституцій, які припинили своє існування пізніше, ніж скасовані монастирі. Наприклад, – до Луцького тринітарського монастиря, а вже після його закриття, у складі його книгозбірні, – до бібліотеки ЛЖС. Можливо, продовження пошуку в архівах документів, дотичних до історії бібліотек названих монастирів, допоможе знайти відповідь на поставлене питання.

Після жовтневої революції 1917 р. фонди семінарської бібліотеки надійшли до Волинського науково-дослідного музею в Житомирі, де перебували до 1932 р. За постановами Президії Укрнауки від 2 червня 1928 р. та комісії Наркомосвіти УСРР від 2 липня 1928 р. книжкові фонди Волинського музею було вирішено передати до Всенародної бібліотеки України – нині Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ). Передавання книжок завершилося 9 жовтня 1932 р. [4, 47, 53, 66].

У результаті евристичної роботи з фондами було встановлено, що нині в НБУВ зберігаються в різній кількості стародруки з таких римо-католицьких монастирів Волинської губернії, скасованих 1832 р.: Берестецького, Теофіпольського монастирів Ордену тринітаріїв, Острозького капучинського монастиря, Межирицького піарського монастиря, Вишневецького монастиря Ордену босих кармелітів, Кодненського августинського монастиря, Чуднівського та Яновецького бернардинських монастирів.

Інформація про подальшу долю книгозбірень скасованих монастирів міститься в розпорядженнях, наказах, донесеннях, рапортах чиновників різного рангу у фонді № 442, Канцелярія київського військового, волинського і подільського генерал-губернатора, який нині зберігається в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві (далі – ЦДАК України). Архівні документи містять імена депутатів, яких було призначено для проведення закриття монастирів, засвідчують, що бібліотеки скасованих монастирів знаходилися у віданні начальників міських і земських поліцій. Книги було складено в окремих приміщеннях, опечатаних печатками сторони, що приймала, та сторони, що їх передавала.

Волинський цивільний губернатор Андрій Петрович Римський-Корсаков (волинський цивільний губернатор у 1831–1835 рр.) у своєму донесенні від 30 вересня 1833 р. київському генерал-губернатору

В. Левашову (посаду обіймав у 1832–1835 рр.) писав: «При том, если будет разрешена продажа движимостей, то должно ли оной подвергнуть находящиеся во многих монастырях библиотеки, книги, составляющие оные, суть преимущественно богословские, философские, исторические и учебные на разных языках. При продаже с публичного торга оные могут быть распроданы весьма не по своему достоинству; напротив же того для обитателей монастырей оные были и всегда будут драгоценным сокровищем, да и приобретение оных, без сомнения, стоило немаловажных издержек. По мнению моему, оные надлежало бы передать в существующие римо-католические монастыри, предоставляя распределение Г[осподину] Римокатолическому Епископу [М.] Пивницкому» (ЦДАК України, ф. 442, оп. 65, спр. 370, арк. 3 зв.).

Згідно з указом від 19 липня 1932 р., губернаторам західних губерній було наказано: скласти описи всього монастирського майна, окрім того, яке належало безпосередньо ченцям; церковний посуд та богослужбові книги віддати духовним депутатам під розписку; інші речі скасованих монастирів закрити в належних приміщеннях і опечатати печатками представників сторони, що віддавала, та сторони, що приймала. Описи рухомого і нерухомого майна слід було складати у двох примірниках: один – для казенних палат, інший – для Міністерства внутрішніх справ. Від міністра фінансів по Департаменту державних маєтностей було наказано, щоб чиновники звертали особливу увагу на складання описів не тільки нерухомого, але й різного виду фондушевого майна і намагалися, по можливості, приймати його цілісно (Там само. – Арк. 59–64). В одних губерніях книжки і бібліотеки скасованих монастирів були прийняті у відання казенних палат, в інших – залишені в приміщеннях скасованих монастирів під наглядом місцевої поліції. По Волинській губернії деякі бібліотеки було передано в розпорядження римо-католицького духовенства (Там само. – Арк. 60).

Щодо подальшої долі монастирських книгозбірень в урядових і адміністративних світських і церковних колах побутували різні думки. Римокатолицька духовна колегія просила віддати в її розпорядження всі монастирські книги для розподілу їх поміж семінаріями, костелами, монастирями за рішенням дієцезіального начальства. Мала місце й думка віддати книжки у відання Міністерства народної освіти. Міністр фінансів, зауваживши, що зберігання книг та навчальних посібників у колишніх монастирських приміщеннях пов'язане з певними труднощами, а продаж їх не може принести значної матеріальної користі, збирався зобов'язати казенні палати відповідних губерній надіслати до Департаменту державних маєтностей списки книг зі скасованих монастирів, укладені за формою, в якій мало бути вказано, з якої монастирської бібліотеки походить кни-

га, її назву, ім'я автора, кількість томів, місце і рік видання. Ця інформація сприяла б прийняттю остаточного рішення задля найдоцільнішого використання книг у майбутньому. Про це він запитував думку міністра внутрішніх справ. Після розгляду укладених списків виявилось, що представлено списки книжок не всіх скасованих монастирів, до списків внесено не всі книжки, у деяких списках не дотримано вимог, за якими мали складатися бібліографічні описи.

Більшість книжок із книгозбірень скасованих монастирів була богословської тематики. Але там, де при монастирях діяли світські навчальні заклади, була наявна значна кількість світської літератури і навчальних посібників, які могли б бути використані у світських установах.

Тогочасний товариш міністра внутрішніх справ Олександр Григорович Строганов (1795–1891; міністр внутрішніх справ у 1839–1841 рр.) погодився з думкою міністра фінансів не продавати книги, а розподілити їх за необхідністю між римо-католицькими духовними семінаріями та академією, світськими навчальними закладами та губернськими публічними бібліотеками, які указом від 29 травня 1834 р. підпорядковувалися Міністерству народної освіти. Відповідно до цього губернаторам було надане таке розпорядження: 1) відрядити в місця, де зберігаються книжки, по одному чиновнику Казенної палати або Губернського правління, залежно від того, в чиєму відомстві знаходяться бібліотеки – палати чи поліції; 2) місцевому римо-католицькому єпископу або іншому церковному керівнику направити «духовного» депутата і доручити у стислі терміни скласти точні та детальні списки книжок; 3) виявлені у фондах книгозбірень церковні й богослужбові книги віддати ксьондзу найближчого римо-католицького храму для зберігання до спеціального розпорядження єпархіального начальства; 4) після укладення списків книжок у кожній губернії створити комітет, який складався б із двох представників – одного від губернського, іншого – від навчального відомства і одного від католицького духовенства, призначеного місцевим єпископом чи архідияконом, який представив би начальникам губерній висновки про розподіл літератури і посібників між римо-католицьким духовенством, світськими навчальними закладами і губернськими бібліотеками, з окремим списком для кожного відомства. Губернатори зі своїми зауваженнями повинні були представити зазначені документи генерал-губернаторам, а останні, зі своєю власною думкою, – міністру внутрішніх справ (Там само. – Арк. 59–64).

Із Департаменту духовних справ іноземних віросповідань до губернських канцелярій надійшло розпорядження, датоване 20 липня 1839 р., що мало назву «Про комітети для розподілу бібліотек і навчальних посібників скасованих римо-католицьких монастирів».

У кожній губернії створювали Тимчасовий комітет для розгляду і розподілу бібліотек скасованих католицьких монастирів, який складався з трьох осіб: двох чиновників – одного від губернського, іншого – від навчального відомства і одного представника від римо-католицького духовенства. Луцьким біскупом Михайлом Пивницьким до Тимчасового комітету у Волинській губернії було призначено у квітні 1841 р. гвардіана Житомирського бернардинського монастиря о. Костковського (ЦДІАК України, ф. 442, оп. 65, спр. 270, арк. 134 зв.). Згідно з відповідним розпорядженням Тимчасовий комітет мав розподілити книжки з монастирських бібліотек на три групи: книжки, які планувалося передати римо-католицькому духовенству, книжки, які слід було передати для освітянських закладів різного рівня, та книжки, які передбачалося передати у фонди губернських бібліотек, а також скласти окремі списки на кожну групу книжок у трьох примірниках. На превеликий жаль, нам досі не поталанило виявити в архівах, зокрема в ЦДІАК України, будь-яких списків книжок скасованих монастирів.

Уже 6 січня 1842 р. волинський цивільний губернатор Лашкар'єв доповідав київському генерал-губернаторові Д. Г. Бібікову, що Тимчасовий комітет завершив розподіл монастирських бібліотек зі скасованих монастирів Дубенського, Луцького, Володимирського та Старо-Костянтинівського повітів і «на чисто» переписано в одному примірнику по трьох відомствах книжки з монастирів Дубенського, Луцького, Новоград-Волинського та Острозького повітів (ЦДІАК України, ф. 442, оп. 65, спр. 370, арк. 158). У донесенні віце-губернатора барона Корфа генерал-губернаторові Д. Г. Бібікову від 27 лютого 1842 р. повідомлялося, що Тимчасовим комітетом здійснено розподіл бібліотек монастирів Заславського, Ковельського і Кременецького повітів і завершено в одному примірнику відомість по бібліотеках Рівненського та Старо-Костянтинівського повітів, окрім того, переписано «на чисто» другий примірник списків книжок із монастирів Житомирського, Овруцького, Новоград-Волинського, Рівненського та Острозького повітів. До розподілу залишалося понад 3 000 книг (Там само. – Арк. 160).

Складання списків посувалося не так швидко й якісно, як очікувалося, в тому числі у Волинській губернії. В донесенні волинського цивільного губернатора київському військовому генерал-губернаторові Д. Г. Бібікову від 22 листопада 1840 р. повідомлялося, що представлені начальниками міських і земських поліцій списки монастирських бібліотек були недосконалими: книжки не було просистематизовано за мовною ознакою, в деяких випадках назви книжок іноземними мовами перекладалися російською, а не подавалися мовою оригіналу. Списки було повернуто із вказівкою переробити їх належним чином: скласти списки окремо на

кожну бібліотеку, назви книжок подавати мовою оригіналу, описи дефектних книжок подати в кінці списку з коротким коментарем щодо тематики видань (ЦДІАК України, ф. 442, оп. 62, спр. 370, арк. 120–121).

До процесу вирішення долі монастирських бібліотек було залучено викладачів Університету св. Володимира. У 1843 р. попечитель Київської навчальної округи передав до Ради Університету списки книжок скасованих у Волинській, Подільській та Київській губерніях католицьких монастирів. Списки було роздано університетським викладачам, щоб вони з ними ознайомилися і визначили, які, на їхній погляд, книжки могли б бути корисними для бібліотеки цього навчального закладу. Потім списки з відмітками викладачів та резолюцією ректора були передані бібліотекарю Університетської бібліотеки Павлові Янковському (цю посаду обіймав у 1834–1845 рр.) з тим, щоб він після ознайомлення доповів Раді Університету, чи немає в бібліотеці книжок, які викладачі відмітили як необхідні, корисні для бібліотеки з метою їхнього придбання, і чи не вважає бібліотекар, зі свого боку, за необхідне узяти до фонду якісь інші книжки зі списків. П. Янковський доповів, що з числа творів, внесених до списків, доцільно було б мати в Університетській бібліотеці по одному примірнику кожного, по-перше, з огляду на їхню історичну важливість взагалі, а по-друге, тому що навряд чи ще колись трапиться слушна нагода придбати для Університетської бібліотеки комплекти збірок проповідей та аскетичних творів польською й іншими іноземними мовами. Викладачам Університету доктору права, ординарному професору Саві Йосиповичу Богородському (1804–1857), доктору математики, ординарному професору Микиті Андрійовичу Дяченкові (1809–1877) та професору кафедри російської історії Василю Федоровичу Домбровському (1810–1846) було доручено переглянути списки книжок, виділених для навчальних закладів (училищ), і доповісти Раді Університету, чи може бути схвалено список, укладений тимчасовими комітетами «Для Навчального відомства». Після перегляду професори дійшли висновку, що до бібліотек «училищного відомства» доцільно направити з розряду дефектних тільки ті, які визначено рідкісними в бібліографічному відношенні або особливо важливими з огляду на їхній зміст чи наукову значущість для поповнення інших дефектних примірників. Щодо недефектних книжок, то серед них є велика кількість таких, що не мають стосунку до наук, які викладаються в гімназіях та училищах (з філософії, політики, юриспруденції, природничих наук і більша частина видань богословської тематики) і які не будуть використовуватися не лише учнями, але й викладачами. Отож вони могли б поповнити Університетську бібліотеку і бути корисними для вчених, особливо в історичних дослідженнях. Книжки з предметів, що викладаються в

навчальних закладах (історія, мовознавство, географія, математика, фізика тощо), були видрукувані переважно у XVII–XVIII століттях і характеризують тогочасний рівень розвитку науки (ЦДІАК України, ф. 442, оп. 65, спр. 370, арк. 178–185). Виходячи з цього, названі професори пропонували: прийняти до Університетської бібліотеки по одному примірнику тих видань, що відсутні в її фондах, мають будь-яке історичне значення для розвитку тієї чи іншої галузі науки або мистецтва і тому можуть бути важливими в процесі ґрунтовного вивчення становлення наук, а також книги, що містять пояснення історичних подій або належать до визначних творів поезії, красномовства, які мали свого часу особливу вагу, та рідкісні видання в бібліографічному відношенні (Там само. – Арк. 184). Решту творів можна передати до гімназичних бібліотек, якщо не буде вирішено більш корисним продати їх із публічного аукціону з тим, щоб на отримані від цього кошти придбати книжки, потрібніші для навчальних закладів. Рукописи, зазначені у списку творів, призначених для навчальних закладів, передати до Університетської бібліотеки.

Таким чином, архівні документи дають уявлення про позицію державних органів у вирішенні питання про долю монастирських книгозбірень, висвітлюють шляхи надходження книжок скасованих монастирів до фондів бібліотек Київського університету св. Володимира та Луцько-Житомирської духовної католицької семінарії. Подальша пошукова робота в архівах, можливо, сприятиме виявленню списків книжок скасованих монастирів, які стануть важливим джерелом для дослідження історії цих книгозбірень.

Список використаних джерел

1. Білоус Ю. Київсько-Житомирська римсько-католицька єпархія : історичний нарис. Житомир, 2000.
2. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак, ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863). Київ, 1996.
3. Крижанівський О. П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України XVIII – першої половини XIX ст. Київ, 1991.
4. Міщук С. М. Рукописні та книжкові зібрання Волині у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : історія, склад, наукові дослідження. Київ, 2007.
5. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7.
6. Шостак І. Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX століть. Білий Дунаець ; Остріг, 2005.
7. Chwalewik E. Zbiory polskie : archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiatkow przeszlosci w ojczyźnie i na obczyźnie. Warszawa ; Kraków, 1927. Т. II.

8. Miłowski M. Inwentarze i spisy bibliotek klasztornych dominikańskich skasowanych w guberniach zachodnich cesarstwa Rosyjskiego w XIX w. Stań źródeł i miejsca ich przechowywania // *Hereditas Monasteriorum*. 2012. № 1. S. 141–172.

9. Paszkiewicz U. *Catalogus catalogorum*. Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej od XVI wieku do 1939 rok. Spis scalony, poprawiony i uzupełniony. Warszawa : Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2015. 2 t.

10. Pidlypczk-Majerowicz M. Biblioteki i bibliotekarstwo na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku. Wrocław, 1996. (*Acta Universitatis Wratislaviensis* ; № 1815).

11. Sobczynska-Szczepanska M. Wybrane źródła do dziejów skasowanych klasztorów trynitarzy w zasobie Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu // *Hereditas Monasteriorum*. 2014. № 4. S. 221–233.

12. Rosowski W. Losy zakonników z klasztorów rzymskokatolickich na Ukrainie Prawobrzeżnej skasowanych w XIX w. // *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie* / red. Marek Derwich. T. 1: Geneza. Kasaty na ziemiach zaborów austriackiego i rosyjskiego. Wrocław, 2014. S. 287–301.

13. Rosowski W. Archiwalia na temat skasowanych klasztorów w zbiorach państwowych archiwów w Kijowie i Żytomierzu na Ukrainie w świetle kwerendy przeprowadzonej w dniach 5–23 VIII. 2013 r. // *Hereditas Monasteriorum*. 2014. № 5. S. 269–294.

References

1. Bilous, Yu. (2000). *Kyivsko-Zhytomyrska yeparkhiia: istorychnyi narys* [Kyiv-Zhytomyr eparchy: historical essay]. Zhytomyr. [In Ukrainian].

2. Bovua, D. (1996). *Shlakhtych, kripak, revizor. Polska shlakhta mizh tsaryznom ta ukrainskimi masamy* [Nobleman, bondman, inspector. Polish nobles between the czarism and Ukrainian masses (1831–1863)]. Kyiv. [In Ukrainian].

3. Kryzhanivskiy, O. P. (1991). *Tserkva u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku Pravoberezhnoi Ukrainy XVIII – pershoi polovyny XIX st.* [The church in the social and economical development of Right Bank Ukraine from the 18th ct. to the first half of the 19th ct.]. Kyiv. [In Ukrainian].

4. Mishchuk, S. M. (2007). *Rukopysni ta knyzhkovi zibrannia Volyni u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: istoriia, sklad, naukovi doslidzhennia* [Manuscript and book collections of Volyn in the funds of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: history, composition and scientific research]. Kyiv. [In Ukrainian].

5. *Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii. Sobranie vtoroe* [Full collection of the Russian Empire laws. The second collection] (Vol. 7). (1833). Saint Petersburg. [In Russian].

6. Shostak, I. (2005). *Lutsko-Zhytomyrska diietseziia naprykintsy XVIII – u pershii polovyny XIX stolit* [The Lutsk-Zhytomyr diocese from the late 18th to the first half of the 19 cc.]. Bilyi Dunaiets, Ostrih. [In Ukrainian].

7. Chwalewik, E. (1927). *Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiatki przeszlosci w ojczyźnie i na obczyźnie* (T. 2). Warszawa, Kraków. [In Polish].

8. Miławski, M. (2012). Inwentarze i spisy bibliotek klasztorów dominikańskich skasowanych w guberniach zachodnich cesarstwa Rosyjskiego w XIX w. Stań źródeł i miejsca ich przechowywania. In *Hereditas Monasteriorum*, No. 1, s. 141–172. [In Polish].

9. Paszkiewicz, U. (2015). *Catalogus catalogorum. Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej od XVI wieku do 1939 rok. Spis scalony, poprawiony i uzupełniony* (2 t.). Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. [In Polish].

10. Pidlypczk-Majerowicz, M. (1996). *Biblioteki i bibliotekarstwo na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku*. Wrocław. (Acta Universitatis Wratislaviensis, № 1815). [In Polish].

11. Sobczynska-Szczepanska, M. (2014). Wybrane źródła do dziejów skasowanych klasztorów trynitarzy w zasobie Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu. In *Hereditas Monasteriorum*, No. 4, s. 221–233. [In Polish].

12. Rosowski, W. (2014). Losy zakonników z klasztorów rzymskokatolickich na Ukrainie Prawobrzeżnej skasowanych w XIX w. In *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie* (red. Marek Derwich): T. 1. *Geneza. Kasaty na ziemiach zaborów austriackiego i rosyjskiego* (s. 287–301). Wrocław. [In Polish].

13. Rosowski, W. (2014). Archiwalia na temat skasowanych klasztorów w zbiorach państwowych archiwów w Kijowie i Żytomierzu na Ukrainie w świetle kwerendy przeprowadzonej w dniach 5–23 VIII. 2013 r. In *Hereditas Monasteriorum*, No. 5, s. 269–294. [In Polish].

Iryna Olehivna TsiBOROVska-RymarovyCh,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow,

Senior Research Fellow of the Department of Early Printed and Rare Books,

Institute of Book Studies, Vernadsky National Library of Ukraine

e-mail: ciborirena@ukr.net

Historical fates of the libraries of the Roman-Catholic friaries of the Volyn province in the light of the cassations in 1832 by the Russian state authorities

The publication is devoted to the historical destinies of the libraries of the Roman Catholic friaries of Volyn province, which were abolished after the suppression of the Polish uprising of 1830–1831 under a czar’s ukase “About the dissolution of some Catholic friaries” dated the 19th of July of 1832. By the end of 1832 according the czar’s ukase 35 Catholic friaries in the Volyn province were closed. They belonged to the nine monastic orders, namely: Bernardines, Franciscans, Barefooted Carmelites, Shoed Carmelites, Augustinians, Capuchins, Dominicans, Trinitarians and Marians. On the basis of archival documents stored in the f. 442, the Office of the Kyiv, Podillia and Volyn Governor-General in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, the organization and mechanism of the transfer of the libraries’ stocks to various secular and clerical institutions and organizations were highlighted. Requirements for the compilation of the lists of books from the libraries of the dissolved friaries are stated. The role of professors of the University of St. Volodymyr and the librarian of the university’s library in the solving the question of the fate of the books from the dissolved friaries in the Volyn, Podillia and Kyiv provinces are elucidated. On the basis of heuristic work with the fund of Vernadsky National Library of Ukraine and a source-analysis of the old-

printed books from the book collections of Roman Catholic monasteries, the books from the libraries of the abandoned Roman Catholic friaries of Volyn province in different amounts were erected. Those are from the Berestechko and the Teofipol monasteries of the Trinitarian Order, the Augustine monastery in Codnia, the Mezhyrych monastery of Scholarum Piarum, the Ostrog Capuchin monastery, the Vishnevetsky monastery of the Order of the Barefooted Carmelites, the Chudniv and the Ianiv Bernardine monasteries.

Key words: monastic libraries, Volyn province, dissolution of the Catholic friaries in the Russian Empire under a ukase of 1832, historical library science,

Ірина Олеговна Циборовська-Римарович,

кандидат исторических наук, старший научный сотрудник,

старший научный сотрудник отдела старопечатных и редких изданий

Института книговедения

Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

e-mail: ciborirena@ukr.net

Исторические судьбы библиотек католических монастырей Волынской губернии в свете их ликвидации в 1832 г. российской государственной властью

Публикация посвящена историческим судьбам библиотек римско-католических монастырей Волынской губернии, которые были упразднены после подавления Польского восстания 1830–1831 гг. именным царским указом от 19 июля 1832 г. «Об упразднении некоторых римско-католических монастырей». К концу 1832 г. 35 католических монастырей Волынской губернии, которые принадлежали к девяти монашеским орденам, а именно: бернардинам, францисканцам, кармелитам обутым, кармелитам босым, августинцам, капуцинам, доминиканцам, тринитариям и марианам, были закрыты. На основе архивных документов, хранящихся в ф. 442, Канцелярия киевского, подольского и волынского генерал-губернатора, в Центральном государственном историческом архиве Украины в г. Киеве, освещены организация и механизм передачи монастырских библиотечных фондов различным светским и духовным учреждениям и организациям. Изложены требования к составлению списков книг из библиотек упраздненных монастырей. Показана роль преподавателей Университета св. Владимира и библиотекаря Университетской библиотеки в решении вопроса о судьбе книг закрытых монастырей Волынской, Подольской и Киевской губерний. На основе эвристической работы с фондами Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского и источниковедческого анализа старопечатных книг из книжных собраний католических монастырей выявлены в различном количестве книги из библиотек таких упраздненных в 1832 г. римско-католических монастырей Волынской губернии: Берестецкого, Теофипольского монастырей Ордена тринитариев, Кодненского августинского монастыря, Межирицкого пиарского монастыря, Острожского капуцинского монастыря, Вишневецкого монастыря Ордена босых кармелитов, Чудновского и Яновецкого бернардинских монастырей.

Ключевые слова: монастырские библиотеки, Волынская губерния, ликвидация католических монастырей в 1832 г. в Российской империи, историческое библиотековедение.

*Стаття підготовлена 5 березня 2018 року;
подана до друку 16 квітня 2018 року.*